

TELEÜTLERİN TASAVVURUNA GÖRE RUH VE ÖZELLİKLERİ*

Andrey Viktoroviç ANOHIN
Çeviren: Atilla BAĞCI**

Özet:

Teleütlerin çoğunluğu Kamlık (Şamanizm) inancına mensuptur ve inanışlarına göre insan ruhu yedi özelliğe sahiptir: **Kut, yula, tın, üzüt, süne, sür ve yel-salkın**. “Kut”, iki şekilde anlaşılır: İnsanın varlığının başladığı döllenmiş yumurta (embriyo) ve insanın var oluşunu destekleyen güçtür. Teleütlerde çocuğun doğumunu ‘kut’un gelişi, çocuk olmamasını da ‘kut’un olmaması şeklinde açıklanmaktadır. “Tın”, insan, sığır, yabani hayvan, kuşlar, sürüngenler, ot ve ormana has olan ruhsal bir varlıktır. İnsanla ilgili “tın” farklı şekillerde anlaşılır. Ölüm sırasında “tın” insandan çıkmaktadır. İnsan öldükten sonra insanın kötü işleri için “tın” ıstıraba dönüşür. “Sür”, bir nesnenin suretidir. Şaman tefi üzerindeki resim, portre ve fotoğrafı Teleütler “sür” diye adlandırırlar. İnsanın ve sığırın böyle sureti vardır. Sığırın ‘sür’ü ölüm esnasında ayrılır ve ahirete yerleşir. “Üzüt”, sadece bir kişiye özgü olan ölüm sonrası var oluşturmaz. Kişinin ölümünden sonra ölenin ‘üzüt’ü mezarlıkta kırk güne kadar yaşar. Bazen eve gelir ve varlığını evdekilere hissettirir. “Süne”, insanın ruhudur ve ölüm esnasında bedenden ayrılır, gömülene kadar ölen kişinin evinde kalır. ‘Süne’nin varlığı sayesinde ceset, kendi etrafında olup bitenleri duymaya ve anlamaya devam eder. Bunun temelinde akrabalarının üzüntüleri ve ölen kişi için söyleyecekleri iyi şeyleri öğrenmek vardır. İyi insan, hava gibi varlık olan ‘yel-salkın’a dönüşür ve ahiretteki Kündüs-Kan’ın dünyasında yaşar. İyi insanların ahiretteki yaşamları bu dünyada yaşayan insanların yaşamına benzemektedir. Bu onların cennetidir. Teleütlerin dinî şuurları ölmüş kan bağı akrabalarının şamanlar ve kadın şamanların adlarıyla yakından ilişkili içinde olup her boy kendi kan bağı atalarını sayar.

Anahtar kelimeler: Şamanizm, Teleüt, ruh, kut, yula, tın, üzüt, süne, sür, yel-salkın.

* Bu makale “Duşa i Yeyo Svoystva Po Predstavleniyu Teleutov” adıyla 14 Eylül 1928 tarihinde Akademisyen Y. F. Korsk tarafından Sosyal Bilimler Bölümü Toplantısı’nda sunulmuştur.

** Doktora öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi TDE Türk Halk Bilimi Bölümü, atilla_bagci@hotmail.com.

The Soul and its Characteristics According To Teleuts' Belief

Abstract:

Most of the Teleuts have Kamlık (Shamanism) belief and according to their belief, human soul has seven characteristics. These are **kut, yula, tın, uzut, sune, sur** and **yel-salkın**. Kut has two meanings. The first one is the embryo which is the beginning of the human being and the second is the power that supports the existence of humans. The Teleuts explain having a new born as the arrival of “kut” while they explain not having newborns as not having “kut”. The Teleuts define the image, portrait and photographs as “sur”. Human and cattle have this kind of “sur”. The “sur” of cattel leaves animal body during the death and moves into afterlife. Uzut is the existence after death that belongs only one person. After the death an “uzut” lives up to 40 days. And sometimes it visits home and makes other feel its existence. Sune is the soul of human being and leaves the body during death stays at home until the burial. Thanks to the existence of “sune”, the death body tries to understand the surrounding activities. The basic function in here is to witness the suffering of relatives and hear their good words for the death. Good person turns into “yel-salkın” which is a creature like the air and lives in Kundus-Kan's world in afterlife. The afterlife of good humans is similar to the life on earth. This is their heaven. The religion of Teleuts is closely related to the kindred shaman and female shaman names and every tribe accepts their kindred relatives as their ancestors.

Keywords: Shamanism, Teleut, spirit, kut, yula, tın, uzut, sune, sur, yel-salkın.

Teleütlerin büyük çoğunluğu Kamlık (Şamanizm) inancına mensuptur; bütün tabiat olayları, bu arada onların psikolojik heyecanları şaman ideolojisi prizmasından kırılarak geçer. Bu tabloda onlar ruha kendi tasavvurlarını yüklerler.

Bu makale 1912-1928 yılları arasında yazılmıştır; makale, büyük ölçüde yürütülen mülakat yoluyla ikmal edilmiştir.

Elde edilen materyalin sistematize edilmesine Teleüt G. M. Tokmaşov, R. Hlopatin, kam Kanakay (şimdi hayatta değil) ve S. Maksimov yakından iştirak etmişlerdir.

Teleütlerin inanışlarına göre insan ruhu 7 özelliğe sahiptir: *kut, yula, tın, üzüt, süne, sür* ve *yel-salkın*.

Bu sayılan özellikler, insan hayatının farklı dönmlerinde: ana rahmine düşünce, insanın doğumu, dünya üzerinde var oluşu ve ölüm hâline kadar tüm evrelerde görülür.

Kut ve Yula

Kut, iki şekilde anlaşılır: İnsanın varlığının başladığı döllenmiş yumurta (embriyo) ve insanın var oluşunu destekleyen güçtür. Embriyo olarak *kut* gelişir ve insan olarak tecessüm eder. Kamlık inancına mensup Teleütlerin

tasavvuruna göre o, gökyüzü sakini-iyesi olan ve 4. göksel katta yaşayan insan *kut*’unun yaratıcısı *Enem Yayıuçı* (Ana-Yaratıcı) tarafından insana verilmektedir.

Kut, *Enem Yayıuçı* tarafından ana rahmine yerleştirilir ve *kızılkurt* (kızıl-kurt, solucan) görünümü alır. Bu cenin sonraki dönemde tabii gelişimiyle normal bir insana dönüşecektir.

Teleütlerde çocuğun doğumunu fazla *kut*’un gelişi, çocuk olmamasını da tam tersi, *kut*’un olmayışı şeklinde açıklanmaktadır. Çocukları olmayan ane-baba, Enem Yayıuçı’nın arzusuyla *kut*’tan mahrum edilmiş sayılır ve *Kudı yok kiji* denir. Böyle aileler, çocukları için *kut* hediye vermeleri ricasıyla başka boy Ülgen’lerine ya da yer ruhlarına başvururlar: *Ada kiji* ve *Yö Kan’a*. Böyle durumlarda evdeki nüfusun çoğalması için *Üytolo baş uçun* (ev dolu baş için) kanlı kurban sunarlar.

Eğer böyle bir kurban sunusundan sonra bebek olursa, o zaman onun doğumu ruhun merhametiyle olduğu şeklinde yorumlanır, bebek ise ruhun yaratması sayılır: *Ada kijiden yayılğan, yo adazınğan yayılğan, örögi bayandan yayılğan* (Âdem’den yaratılan, babadan yaratılan, yüksek (yüce) ruhtan yaratılan).

Çocuk için *kut* hediye eden ruh Teleütlerin inancına göre onların bedenine işaret koyar: *meñ* (doğum lekesi) veya *yilber çaç* (kıvrıkcık saçlar) verir.

Ülgen’e veya *kut* aldıkları yer ruha, aile beş yıl sonra tekrar kanlı kurban sunumunda bulunur ve bebeğin uzun ömürlü olmasını diler. Ruhlar tarafından hediye edilmiş çocuklara; yerliler *Çoluho’da Teleüt Şaadi sahipti, kendisi şimdi hayatta değil*, derler.

İnsanın yaşamını başlatan *kut* (emriyo) yaşamak ve büyümek için onunla kalır. Bu durumda o, insanın yaşamını destekleyen güç düşüncesini kendisine alır. Teleütlerin şuurunda o çok kıymetli olarak kabul edilir. Bu şartlarda *kut* -at başı kadar altın, koçbaşı kadar gümüşle- yani çok kıymetli materyallerle mukayese edilir:

At bajınca altın kut, (At başı kadar altın kut)

Koy bajınca kümüş kut. (Koyun başı kadar gümüş kut)

Sıradan konuşmalarda *kut* bu şekli daha çok realize olmaktadır. O insandan ayrılabilen, onun dışında yaşayan ve tekrar insana sirayet eden bir eş olarak anlaşılmaktadır.

İnsandan ayrılan *kut*, başkalaşıma (metamorfoza) uğrayarak yaşar. Onun değişimi veya başkalaşıma uğraması daha insandan ayrılışı anında başlar ve Kam’ın onu tekrar insana döndürmek için yakalayıp ellerine alması anına kadar devam eder.

Metamorfoz *kut*, “yula” adını alır. Aslında *yul*’a da aynen *kut* gibidir, insandan çıkar, dolaşır fakat tekrar insana dönmez.

Kudı çıktı (Kut’u çıktı).

Yula yastıkan yat (Yula yanında gidiyor).

Ancak Teleütlerde *kut* ve *yula* anlayışta aynıdır, *kut* hakkındaki bütün hikâyeler, onun insandan çıkışına göre çoğunlukla *yula* olarak kaydedilir.

Bu hikâyeler şöyledir: *Kut*’un insandan ayrılışı iki manalıdır: ihtiyari ve gayriihtiyaridir. Zorunlu ayrılış korku anında gerçekleşir, insanın şuursuz olduğu anda olur. Öyle hâllerde genellikle derler ki: *Kiji korkıp, kudı çıktı.* (Kişinin korkusundan *kut*’u çıktı).

Kut, insandan ayrılır ayrılmaz insanın birliği bozulur ve ikiye bölünür, ikisi ayrı ayrı yaşamaya devam eder –insan kendisi yaşar, *kut* ise *yula*’ya dönüştükten sonra o da kendi başına yaşamaya başlar. Eğer kamın yardımıyla *kut*’u tekrar kendisine döndürülmez ise kişi ölür.

Yula ya da metamorfoza uğramış *kut*’un kişide olmayışı, korkudan sonra doğrudan anlaşılır, bazen de uzun süre bu hâl devam edebilir.

Yula’nın olmayışını bizzat kişi kendisi, etraftakiler veya en nihayetinde kam fark eder. *Yula*’nın olmayışını kişi kendisi hastalanmasından ve rüya görmelerinden tespit eder: “Oh, *yula*’m yok!” der hasta, *Kamga barıp yulam urduradım.* (*Yula*’m yok, *yula*’mı bana geri döndürmesi için kama gideceğim).

Kam insanda “yula”nın olmayışını *tolu*’ya fal bakarak belirler. Tolu; erkek ve kadın gömleğidir, aynı şekilde ruha yapılan kamlık ayininde fidiye veya hediye olarak duvara asılan cübbe veya paltoya da bu ad verilir. Bu armağan (fidiye) sunumu anı öncesinde kam onların temizliğini iyice kontrol eder. Bu kontrol etme esnasında bazen burada asılı olan kurdelede insanın “yula”sının olmadığını tespit eder.

Söylenenlere şunları da eklemek gerekmektedir: Kamın en mahrem (candan) görevlerinden biri, her kamlık ayininde geçilen bütün (*pudak*) etaplarda çok itinalı olarak kontrol yapıyor olmasıdır. İyi veya kötü ruh kontrolde o, “yula”yı arar. Eğer bulursa yakalar ve refakatçi ruh Bay-Sööt ile hastanın evine gönderir. “Yula”yı geri döndürme sırasında kam şöyle söyler:

<i>Yer süña, yetten tüña</i>	Kendi yerine (yer, su) kendi yetmiş dağına,
<i>Segis kıyın, törttoluguña,</i>	Yedi kıyına, kendi dört köşene,
<i>Alançığıña, ak yalbijiña...</i>	Kendi evine, kendi beyaz ateşine (geri dön!)
<i>Közi yamanga körünbe</i>	Kötü gözlüye görünme,
<i>Küni yamanga kabilga</i>	Kötü niyetliye kapılma,
<i>Azragan bolzo adaña</i>	Seni besleyen babana,

Emisitrgen eneşe

Seni emziren, besleyen annene

Oito yan.

Geri dön!

“Yula”nın insandan çıkışında bir sürüme (versiyon) göre serbest hâlde boşlukta yaşar, sahibinin veya komşusunun izbesinin¹ ve ambarının köşelerinde uçar. Onun ait olduğu kişi bu esnada atalet hastalığından ıstırap çeker: oturduğu yerde uyur kalır. Bir yerden başka bir yere göçerken “yula”, geceleri bazen pencereden ısıklık çalar. Isılgı duyduktan sonra evin sahibi alkış duasını okur, kapıyı sonuna kadar açar, kendisi sokağa çıkar, demir kepçeye vurur, “yula”yı kandırarak izbeye çeker. Ev sahibi eve döndüğünde kapıyı sıkıca kapatır ve tası bir delikte tutar. “Yula” kapı aralığında sese gelir. Ev sahibi büyümlü sözler söyleyerek tas ile çeker alır onu: “*Op kuryı*” diyerek hızlıca tası bezle tutar ve iple iyice sarar, bağlar. Bu şekilde “yula” yakalanmış sayılır. Tas daha kuytu bir yere, ocağa veya ranzaya konur.

Kam, “yula”nın kime ait olduğunu sabah öğrenir ve “yula”sı olmayan kişiyi tespit eder, daha önceden bunu fark edemez.

Yakalanan “yula”yı, kam, kişinin sağ kulağına üfleyerek kişiye geri döndürür (Yulazın Urdı). Diğer varyanta göre “yula” kişiden ayrılışında doğrudan ya Ülgen’in kızları *som* (iyi ruhların), ya da *yaman körmöstör*-kötü ruhların eline düşer.

Teleütlerin inanışına göre şu veya bu tür görünmez ruhlar insanın etrafını çevrelerler ve uyanık hâlde onu izlerler. “Yula”, insandan ayrılınca ruhlar hemen onu yakalarlar. İyi ruhlar, “yula”yı daha sonra tekrar kişiye geri döndürmek için korurlar, kötü ruhlar ise onun için kurban alırlar. Onlar, *alçmıye-açgözlüdürlər*.

Bayana, Ülgen’in kızları, iyi ruhların hepsinin korktuğu esnada kişiye yardıma gitmek için özel hazırlık yaparlar. Dünyada endişe verici bir çarpmayla, şiddetli bir yıldırımla 14. gökyüzü katından kişiye inerler ve dağlar gibi etrafına serpilerek onu çevrelerler: “Kıgıluga kıpçılular” (endişeli çarpmada büzülenler).

“Yula”yı kaybetmiş kişi “yula”sının kimin ruhuna düştüğünü bilemez. Bunu bir kam bir ruhun *ejik-piy* (kapının ruhu) yardımıyla öğrenir.

Eğer “yula” “Bayana” (iyi ruhların) elindeyse, o zaman kam kendi *kalın çörü* (yardımcıları-ruhları) yardımıyla doğrudan “yula”yı alır ve hastanın sağ kulağına üfleme vasıtasıyla onun tekrar geri döndürür.

Eğer “yula”, kötü ruhların eline düşmüşse o zaman en iyi hâlde onun geri dönmesi için daha önce söylendiği gibi bedel (kurban) verilir. Böylece sonuçlanır, çözülür. Fakat kötü ruhların eline düşen insanın yula’sı daha kötü

¹ İzbe: küçük kulübe, baraka.

bir hâle düşebilir; kötü ruhlar *yulanı yudup iidi* (“yula”yı yakabilirler). Böyle duruma düşen bir “yula” ölmüş ve *ol yerge barar* (öteki dünyaya gitmiş) sayılır. Bu durumdaki kişi çok uzun ve ağır hastalık çeker ve sonra ölür. Çünkü “yula”nın artık geri dönüşü olmaz ve insan kendi yaşam gücünü bu şekilde kaybetmiştir. Teleütler, “yula”nın başka hâllerinden de bahsederler.

“Yula”, kötü ruhların elinde birkaç yıl yaşayabilir. Kendi varlığı için “kirli bolup yat” (kirli ol yat). Böyle bir “yula” ait olduğu kişiye geri dönerken kam onu temizlenmesi için şu sözlerle mitolojik süt gölüne gönderir.

Arşın bıla alaştap Ardıç buhuruyla temizlen,

Ak süt köl bıla yunup tur Ak süt gölünde yunup dur!

Kötü ruhlar bazen uzun süre dolaşan “yula”yı yakalarlar. Bu yakalama anında kasten onu dikkatsizce yakalarlar ve ona zarar verirler. Bu zarar dolaşıp duran “yula”nın ait olduğu kişinin bedenine yansır. Kamlar Çarga ulusundan Teleüt Klementiy’in sağ böğrünün altındaki aşağıdaki iki kaburgasının eğriliğini bununla açıklamışlardır. Ancak *biy-ejiğiye* (kapı ruhu) kara koç kurban sunusuyla yapılan kamlık ayininden sonra Klementiy’nin kaburgaları düzelmiştir.

Teleütlerde çok fazla dinî-fantastik sanrı (halüsinasyon) olayları gözlemlenmektedir. Onların inanışına göre çok fazla kötü ruh vardır. Eğer kişi *kör-mösü* (kötü ruh) görürse ona ateş edilmez, çünkü saldırıdan korunan körmös, “yula”yı öldürebilir. Saldırılan körmös üç gün ölü olarak yatar, daha sonra canlanır.

Kasırga estiğinde “yula”, kam da onunla beraber gözle görünmez şekilde güneş yönünde, kötü ruhlar ise güneş yönünün tersine dönerler. İkinci hâlde Teleütler “kut”un girip “şau, bau” diye bağarmaması için el ayaları ile kulaklarını kapatırlar.

Bu konuda çeşitli anlatılar vardır: Kam “yula”yı kişiden çıkartabilir ve diğer bir “yula” karşılığında kötü ruhlara verebilir. Bu her zaman gizli olarak yapılır. Çalman bu “yula” diğer kamın takibinde olur. Ruhların da yardımıyla iki kam arasında çekişme olur, bu çekişme bazen çok büyük ölçekte olabilir. Böyle bir durumda “yula”sını kaybetmiş kişi nöbetlerden ölür. Teleütler böyle acı bir olayı her zaman “yula”nın çalınmasıyla ilişkilendirir.

Bu ana kadar hep “yula”nın istem dışı olarak ayrılmasından bahsedildi, ancak önceden söylendiği gibi “yula”nın istemli olarak kişiden ayrılması da gerçekleşmektedir.

İstemli olarak “yula” iki kişiden ayrılır: kam ve yardımcısı Paimal-Başçı. Misteriya (dinsel konulu drama) icra edilirken bu ayrılış vuku bulur. Kam ve onun yardımcısı Başçı, misteria düşüncesine göre farklı bölgelere seyahat eder, ancak tek başına değil, eşleri (Yulalar) ile gerçekleştirirler. Zihnen evden

birkaç etap uzaklaşan kam bazen Başçı'nın "yula"sını Bay-Soyot'a (refakatçi ruh) onu emanet ederek eve geri gönderir. Kamlık ayininin bitmesinden sonra onu Paytal-Başçı'nın sağ kulağına üfleyerek ondan alır.

Ölmüş "yula" beraberinde öteki dünyaya insan da götürebilir. Eğer kocasının ölümünden sonra onun karısı da ölürse, kadının arkasından çocukları veya kocasının arkadaşları ölürse, o zaman Teleütler bu durumu ölen kişi tarafından onların ruhlarının çalındığı şeklinde izah ederler. Bu gibi durumlarda derler ki:

Yulazın alıp partır. Pu ölüp padı

Yula aldı, onlar bundan öldüler.

İstemsiz olarak "kut"un ayrılmasıyla ilgili olaraksa şu anlatıyı örnek vermek mümkündür.

Kam tarafından ölümüne sebebiyet vermek maksadıyla kişinin "kut"u çalınır. Kam kavgalı (küs) olduğunda böyle yapar. Eğer bir kişi kama bir kırgınlık vermişse bir süre sonra o ölür, o zaman onu *kam yigen* (kam yedi) diye düşünürler.

İnsandan başka *maldın kudı* (hayvanlar) ve bitkilerin de "kut"u olur.

Hayvanların "kut"u hayatın başlangıcı olan yavrunun (embriyon) döllenmesi, yaşam gücü, canlının daha sonraki varlığını destekleyen güçtür.

Hayvanların "kut"larını gökyüzünün üçüncü katında (üç kat) yaşayan Ül-gän'den sonra ikinci derecedeki *Ermen-Kan* dünyaya gönderir.

Daha önce değinildiği üzere hayvan "kut"u öteki dünyaya ailenin başını da beraberinde götürebilir, o zaman hayvanlar ölmeye başlar: *maldın kudın alıp pargan, mal ölyat* (o, malların kut'unu aldı, bundan dolayı mallar ölüyor).

Bitkinin "kut"u da onun tohumu, filizidir. Onun "kut"u ırmakların, göllerin ve vadilerin ruhları-*ıyık* 'lardan gelir. İlkbaharda *ıyık*lara kurban sunulur; onlar otların korunmasını, bitkilerin atlardan, farelerden, kurtçuklardan ve diğer zararlı yaratıklardan korunmasını dilerler. Eğer yazın çok iyi mahsul alırlarsa, o zaman Teleütler "*ıyık ölöñ çöptin kudın berdi.*" (ıyık, ota kut gönderdi) derler.

Tın

"Tın", insan, sığır, yabani hayvan, kuşlar, sürüngenler, ot ve ormana has olan fikrî (ruhsal) bir özellik, varlıktır. Bütün bu sayılanlar Teleütçe şöyle adlandırılırlar: *Yügürer ayaktu, uçar kanattu, ar tınar tındı* (Yürürler ayaklı, uçarlar kanatlı, bütün bunlar ruhuyla nefes alır).

İnsanla ilgili olunca "tın" farklı şekillerde anlaşılır. İlk olarak öldükten sonra insanın kötü işleri için ıstıraba dönüşen "ruh"tur. Bununla bağlantılı olarak insan başka bir kimseye bir kötülük yaptığında, diğer kişi der ki: *Tınındı*

ezebey yazıñ ba, tınıñıñ kıynalattanıñ bilbey yazıñ-ba? (Ruhu hiç düşünmez misin, ruhun sana acı çektirecek?). İkinci olarak insanla bağlantılı olarak “tın” nefes almak demektir. Üçüncü “tın” canlıdır, Teleütlerin ifadelerine göre parçalanabilir: “*tınıñ üzülzin*” (hayatın parçalansın, yırtılsın!). Kötü bir ruh hâlinde iken böyle söylerler.

Ölüm sırasında “tın” insandan çıkar: “tın çıktı” veya “*tını kogıppardı*”- “soluğu kesildi, yani “adam öldü (harfiyen–onunki eksildi) demektir. Bununla bağlantılı olarak kendi hususiyetleriyle “kamlık tın-bura” sorusu ortaya çıkmaktadır.

“Tın bura”, kamın hizmetini icra etmesi veya ruhlarla özel bağlantı kurabilme yetisini ve duygusal gücü, yani kamlık ruhudur. Kamlık ayini esnasında “tın-bura”, kama girer, kamlık ayininden sonra ayrılır, onu terk eder.

Her Teleüt kamı kendi *tıñ bura*’sına nezaketle davranır. Kamlık ayininden sonra kam, *tın burasını* gizli bir yere yollar.

Bir kamın ölümünden sonra “tın bura”, başka genç bir kama veya yeni başlayan kama geçer. Böyle bir geçiş ruhani kamlık teselsül olarak ifade edilir.

Bir kam kendi ruhlarının yardımıyla bir başka kam ile yarışır, onunla çekişir. Bu çekişmede daha güçlü olan kam, hasmının *tın bura*’sını çalar, ayaklarını ve başını kesip ayırır. “Tın bura” ölür; iki üç gün sonra da ait olduğu kam ölür. Diğer hâllerde mağlup olan kam ancak hastalıktan ölür ve eğer çalınmış olan *tın bura*’sı ile birleşirse fevkalade sağlıklı olur. Kamlar arasındaki bu tür kapışma ve çekişmeler hakkında efsanevi içerikli çok sayıda hikâyeye rastlanmaktadır.

Hayvanlar ve kuşlara ait “tın” ruhtur, ancak işkence eden ruha dönüşmemektedir; ikincisi fizyolojik teneffüs; üçüncüsü ise yaşamdır. Burada “tın” anlayışı insanınki ile aynıdır

Bitkisel âlemde “tın” büyüme yeteneği olarak anlaşılır. Yağmurlar yağdığında otlar, ekinler ve ormanlar yeşillenir, Teleütler o zaman, *ölöñiñ aştıñ tını kirdi* (ota, ekine büyüme/can geldi) derler. Diğer hâllerde bitkiler nefes aldığını “tındı” ve onların hastalığına (ağrı) sebep olabileceğini düşünürler. Eski insanlar -hiç şüphesiz mistikler- hastalıklara sebep olmaması için gerekmediği hâlde asla orman ve bitkilere zarar vermezler ve kesmezlerdi. Onların anlayışına göre bitkilerin ölünce yok olan ruh gibi “tın”ı yoktur. Bitkilerin yaşamı kesintisiz ve ölümsüzdür, çünkü kök toprakta kalmaktadır ve bitki kendi varlığını ebediyete kadar destekleyebilir.

Sür

“Sür” (Rusça şöyle tercüme etmek mümkündür): bir nesnenin sureti, sıfatı. Tef üzerindeki resimleri, portre ve fotoğrafı Teleütler “sür” diye adlandırır. İnsanın ve sığırın böyle sureti vardır.

Ancak insan “sür”ü ve sığır (hayvan) “sür”ü farklı anlamlarla anlaşılır.

Sığırın “sür”ü ölüm esnasında ayrılır ve ahiret hayatına (dünyasına) taşınır, yerleşir. Bununla bağlantılı olarak Teleütler arasında öteki dünyada binme imkânına sahip olması için ölen kişinin en sevdiği atını boğazlama geleneğinin hâlen korunduğu bazı yerler vardır. Ölen kişinin ölüme mahkûm olan atı özel surette hazırlanır. Kişinin öldüğü gün hayvanı pahalı şal ve kilimlerle kapladıkları eve götürürler, yelesine ve kuyruğuna ipek kurdeleler bağlarlar. Ölen kişinin bedenini mezarlığa taşıyan kızak veya arabaya malum atı koşarlar ve onun arkasından yürüterek götürürler.

Gömüden sonra atı bütün süsleriyle yedi gün beslerler. Bu yedi gün içinde atı, akraba ve tanıdıklarının evlerine, sürülmüş tarlalarına ve çayırıklara götürürler. Bu geleneğe göre herkes atı kabul etmek, onu yulafla beslemek, *kösemeni* (at rehberi) ise çay ve şarapla ağırlamalıdır.

Yedi gün sonra atı boğazlarlar. Etini yerler, eyeri ve kilimleri ise yoksul insanlara verirler. Bazen atı boğazlamazlar, olağan hazırlıklardan sonra istifade etsin diye atı bir yoksula verirler. Böyle hediye merhamet anlamı taşır: *yedim bolzın* (bu ölenin hayrına olsun). Şunu da belirtmek gerekir ki, at ile yapılan bütün bu seremoni ölen kişinin anma/anılması gününde yapılır.

Hayvan “sür”ü kamlık kurban sunumlarında daha çok anlam ve öneme sahiptir: esas olarak eti değil, kendisi şu veya bu ruha bağışlatıcı bir hediye olarak kurban edilir. Bu kamlık inancında kanlı kurban sunumlarında var olan dogmadır.

Ancak kamlık inancına mensup Teleütler canlıda iki başlangıç olduğuna inanırlar: maddi ve manevi “sür”; ruha kâh bunu getirmek kâh da bir bütün olarak başka bir hayvanı getirmek gerekir. Bunun temelinde de kurban sunusunda hayvanı kesmeyip “sür” hayvanının içinde kalması maksadıyla her zaman onu boğarlar: “burup-yat”. Eğer hayvan olağan yöntemle öldürülürse o zaman sür hayvanın ağzından çıkar; hayvanın kendisi ise kesilmesi nedeniyle bozulur, parçalanır. Kamlık inancına mensup olanların düşüncelerine göre ise böyle bir kurban amacına ulaşmaz ve ruh için de hakarettir.

İnsan “sür”ü de hayvan “sür”ü gibi ait olduğu öznenen ayrılır, ancak ölüm anında değil, henüz hayattayken.

“Sür”ün insandan ayrılışı *Ülgen*’in, Enem-Yayuçı’nın arzusuna göre olur. Enem-Yayuçı böyle arzusunu kam diliyle *Ülgen biydiiñ sabır biçik* (Ülgen’in başkanın kitabı) diye adlandırılan özel bir kitaba kaydeder. Eğer insanın

“sür”ü ayrılması gerekiyorsa, o zaman kitapta bunun hakkındaki el yazması kararır: “kara kat pazılpartır”. Bunu ancak kam görebilir.

“Sür”, kişiden ayrılır, Enem-Yayuçı bununla kişinin dünyevi varlığının sonunun başlangıcını hazırlar. “Sür”, kişinin dışında yaşamaya başlar ve onun sanki ölümlü gölgesi olur. İnsandan “sür”ü ölümüne yedi veya on yıl kaldığı zaman çıkabilir.

“Sür”ünün çıktığını kişi uzun süre fark edemez, ancak uzun süre devam eden ve sıkıntılı hastalık, kaçınılmaz ve gözle görülür şekilde ölüm gelmesi, kişiyi sürünün kendisinde olmadığına ikna edebilir.

“Sür”ün çıkmasına neden olan hastalıkta Teleütler kamlık yapmazlar, çünkü insandan ayrılan “sür”, tekrar ona dönmez.

“Sür”, evde, tarlada ve avda görünür. İnsana yine insan suretinde görünürmüş. Bundan dolayı herhangi bir yerde olduğunu kabul etmeyen biri, diğerine; *sen sürümdi körgön bolarzın*, (Sen, beni değil, benim “sür”ümü görmüş olabilirsin.) der.

İnsan *sürü* her yerde yaşar; gece vakti eve yaklaşır ve özel tarzda kapıyı çalar. *Sürün* insana zarar vermemesine rağmen ondan korkarlar. İkinci bir ziyaretten kurtulmak için ev sahibi “sür”ü kovan kamı sabah olunca davet eder.

Kişi öldükten sonra onun “sür”ü insanın dünyadaki varlığı için “kut”unu aldığı “Bayana”ya (ruh) gider. “Sür”, Ülgen, Adam, Yö-Kan ve diğerlerine gider.

Eğer insan zoraki bir tarzda ölürse, suda boğulursa, o zaman onun “sür”ü Sulay-Kan’a veya Talay-Kan’a, yani denizin ruhuna gider. Eğer ateş ile ölürse, o zaman da “sür”, ateşin ruhuna Oymok-Aru’ya gider.

“Sür”, bu taşınması sırasında hamisi ruha hemen ulaşmaz: onun yolu uzun soluklu ve sıkıntılı olur. Kendi seyahatinde (kamlık ayininde) kam insanların “sür”lerini ve onlar arasında da yakın zaman önce ölmüş tanıdıklarını görür. İstirap çeken “sür”ler iniltiyle kama bağırırlar:

“Oy, oy, pelim ay! Oy, oy, bajım ay...” Oy belim oy, oy başım oy!

(Bizleri de yanına al kam!)

Kam telaşlı şekilde onları dinler ve daha ileri devam eder.

Üzüt

Dinî ve dünya görüşünde bu ruhani başlangıçta fevkalade büyük yer tutar.

“Üzüt”, sadece bir kişiye özgü olan ölüm sonrası var oluşturmaz. Ruslarda “merhum-ölü” kelimesiyle ifade edilen ölen kişinin ruhunun, inanışa göre mevtanın gömülmesinden sonra yakın akrabası olması timsal olunur.

Teleütler, “üzüt”ün kendisini *yel salkın* (rüzgâr, yel) suretinde veya insan görünümünde tasavvur ederler. Onu ormanda, sürülmüş tarlada ve kasırgada görürler. Kasırga suretinde görünce Teleütler fırsatı kaçırmamak için “şau, gau” diye bağırırlar. Bu bağırışla onlar “üzüt”ü kendilerinden uzaklaştırdıklarına inanırlar.

Kişinin ölümünden sonra ölenin “üzüt”ü mezarlıkta kırk güne kadar yaşar. Bazen eve gelir ve kendi varlığını esrarlı tıkırtılar çıkartarak bildirir. Böyle bir olay gerçekleştiğinde hazır bulunanlar korkudan kapaklara vururlar, bıçak veya kamçı alırlar, gürültülü şekilde; *kede çık, ne kerek keldi* (git burdan, neden geldin) diyerek “üzüt”ü kovarlar.

Teleütler “üzüt”ten çok sakınırlar. Mezarlıktan eve dönerken Teleütler hiçbir zaman geri dönüp bakmamaktadırlar. Mezarlıktan eve dönüş yolunda gözlerine takılan taş, sopa veya ot gibi nesneye üç kere vururlar. Bu hareketle de “üzüt”ün arkalarında kendilerini takip ederek eve gelmemesi için onu korkuturlar. Ceset ile beraber tabuta koydukları bütün eşyaları (fincan, tütün çubuğu, kese) kasten tahrip ederler; aynı şeyi cesedi mezarlığa getirdikleri kayığa da yaparlar. Bu yolla eşyaların da öldüğünü düşünürler. Teleütlerin inanişine göre “üzüt” ancak tahrip olmuş, ölmüş eşyaları kabul edermiş.

Ölümünden sonra ilk yedi gün ölenin akrabaları evde ateş yakmazlar, yaşlılar uyumazlar, konuşarak zaman geçirirler, bunun için özel hikâyeye anlatıcıları olan *kayçı* davet ederek hikâyeler anlattırıp dinlerler. Bütün bunları yapmaktaki amaç, ara sıra mezarlıktan eve gelen “üzüt”ü kovup uzaklaştırmaktır.

Teleütler ölünün yedinci, kırkinci günü ve seneyi devriyesinde ölü yemeği (anma) düzenlerler. Yedinci ve kırkinci günü akrabaları hazırlanmış çeşitli yiyeceklerle beraber “üzüt”e ikram etmek için mezara giderler. Orada iki ateş yakarlar: mezarın batı ucuna kendileri için, bir tane de “üzüt” için ölünün baş tarafında ve daha küçük bir ateş yakarlar. Getirdikleri yiyeceklerin bir kısmını kendileri yer, küçük bir kısmını da “üzüt” için ateşe atarlar. “Üzüt”ün nevalesini bilinçli olarak beraberlerinde getirdikleri köpeğe yedirirler. Buraya şarap da getirirler. Mezar ziyareti elbette birkaç saat sürer. Geleneğin tamamlanmasıyla orada hazır bulunanlardan yaşlı olan kişi “üzüt”ün ateşini tekmeler ve der ki:

Taş oçoğunı odorım

Taş ocağını yıkarım (dağıtırım)

Talkan külünđi çaçarım.

Altın külünü saçarım.

Kırkinci gün olağan ölü (anma) yemeğinin dışında mezar ziyareti gerçekleştirirler. “Üzüt”ün “*üydin için arular*” (evi pisliğinden arındırma) icra edilir. Evi arındırma seremonisini kam gerçekleştirir. Bu geleneğin icra edilmesi esnasında kam her köşeden eve yaklaşır ve tefini köşe üstünde tutar ve bir bezelye tanesinin sesini andırır şekilde parmağı ile tefe vurur. Teleütlerin

açıklamalarına göre bu şekilde köşeler ölü için biriktirilmiş olan akrabalarının gözyaşlarını geri verirmiş. Geleneğin tamamlanmasıyla kam, “üzüt”ü ve gözyaşlarını yakalayarak sokağa atar, atarken de “şau” şeklinde sokağa haykırır ve şu sözlerle tamamlar:

<i>Kesken agakıña,</i>	Senin için kesilmiş ağaca (tabuta),
<i>Kemdegeñ bolzo yeriñe...</i>	Senin için hazırlanmış yere (mezara gir).
<i>Aylu yerdeñ ayrılğanıñ,</i>	Sen, aylı yerinden ayrılan,
<i>Aldıs kanga tabılğanıñ,</i>	Sen Aldıs-Kan-ı bulan,
<i>Kündü yerden airılğanıñ,</i>	Sen, güneşli yerinden ayrılan,
<i>Kündüs kaanga tabılğanıñ!</i>	Sen, Kündüs-Kan’ı bulan (git!).

Evin pislikten temizlenmesinde ölen kişinin “kut” veya “yula”sını yiyen Aldaçı’yı (ruh) da kovarlar. Bu korkunç ölüm meleşini kam şu sözlerle kovar:

<i>Alıp pargan Aldaçı</i>	Alıp giden (açgözlü) Aldançı,
<i>Yip pargan yimekçezi, şau</i>	Yiyip, yutan pisboğaz defol!

“Üzüt”, akrabalarından herhangi birinin *yulasını* beraberinde alıp götürme gücüne/yeteneğine sahiptir. Bunun özünde kam çok özenli bir şekilde *üzütün* yapabileceği sinsice çalma planlarını kontrol eder. “Üzüt” tarafından çalınan kam bazen sonra geri alır, bazen de *ejikbiy*’in (kapının ruhu) yardımıyla ancak geri alabilir. İkinci durumda “üzüt”ün çalması karşılığında kam da onun evini tahrip eder: *üzütüyinodoro*.

“Üzüt”e karşı alınacak tedbir vasıtaları olarak şunlar da yapılmalıdır: Gömüden sonra ölünün yattığı evde Teleütler *küdel* (didilmiş kendir, kenevir lifi) yakarlar, daha sonra taş koyarlar. Müteakip yedi gün mühletince mezara taş taşırlar. Bununla da şu düşünce ifade edilir: *Bırak üzüt taş gibi yatsın ve mezardan gitmesin, taşın gidemeyeceği gibi*.

Tek başına mezarlıkta yaşayan “üzüt” kendi yalnızlığıyla azap çeker ve onlarla dostça sohbet gerçekleştirmek için yaşayan insanlarla ilişki kurmaya yeltenir. Böyle durumlarda eve yaklaşan “üzüt”, ağzından insanın karnına girer. Bu istenmeyen misafirden dolayı kişi karın ağrısı çekmeye başlar. Hastanın tedavisi için insanın karnından “üzüt”ü kovmayı becerebilen uzman bir erkek veya kadını davet ederler. Uzman kişi küçük tahta bir kürek (spatula) yapar ve kızdırır, küllü ucunu ona (karnına) bastırır. Köşeye un, yağ ve tütün koyar. Tiksindirici dumanla buhur oluşur. Uzman kişi bu buhurla yatakta yatan hasta üzerine *çımır* denilen bir gelenek icra eder. Gelenek şu şekilde sona erer. Davet edilen kişi hasta üzerine tütsü yaparak ilk başta sessizce dua okur, ortasında biraz daha yüksek sesle, okumanın sonunda ise kudurmuşçasına vahşice haykıran bir hayvana dönüşür. Geleneği icra eden son kelimelerle eşige fırlar, spatulayı kapanış kelimeleriyle rastgele fırlatır: “şau” veya “ay”, “tatay” – “defol, çık!”

Hasta üzerine okunan dua:

<i>Çımır, çımır...</i>	<i>Yıda mınan yemirerim. Çımır...</i>
<i>Kandu üzüt, kara yek-pe?</i>	<i>Kök temirgekıstayırım,</i>
<i>Çımır, çımır...</i>	<i>Yardıñ piginä jañzırım. Çımır...</i>
<i>Toluk sayın tolgondıñ-ba?</i>	<i>Kapşyaga kabilıp ottur.</i>
<i>Aral sayın aylandıñ-ba?</i>	<i>Adı bajıñ aidınıp ottur. Çımır...</i>
<i>Kuyun bolup kuyburduñ-ba?</i>	<i>Kesken señ agajıña</i>
<i>Salkın bolup sabırıldıñ-ba? Çımır...</i>	<i>Kem degende yañıña</i>
<i>Yakşı etkenin yazık poldı, çımır..</i>	<i>Alıp pargan Aldaçıñ bıla</i>
<i>Juşde etkenin ilekpoldı. Çımır...</i>	<i>Yıp bargan yimakçıñ bile. Çımır</i>
<i>Ak taykanıajıp keldiñ-be?</i>	<i>İdim bolzo kabagan,</i>
<i>Agınsudıkeçip kediñ-be? Çımır...</i>	<i>Üm bolzo süsegen,</i>
<i>Adı yolınaydıñıp ottur,</i>	<i>Aygırım bolzotebegen.</i>
<i>Tijin bolzo tiştenbe,</i>	<i>Adı jolıñ aydanıp ottur! Çımır...</i>
<i>Tilim bile çeçilip ottur. Çımır...</i>	<i>Şau!</i>
<i>Yajilotkoyanzayırım,</i>	<i>Kızıl otkokıstırım,</i>

Kızgın üzüt'ten veya Yek'ten mi oldu Adını, yolunu söyle, (hastalık)?

Her köşede dolandın (sarıldın) mı?	Dişlerini sıkma
Her ormanda yolunu şaşırdın mı?	Benim dilimden çözül (tanın)
Her kasırgayla kıvrıldın mı?	Seni yeşil ateşe sokacağım,
Her rüzgarla döndün mü?	Kızıl ateşe sıkıştıracağım.
Senin hayırhahlığın zarar getirir,	Seni mızrakla ezeceğim,
Senin hizmetlerin maskaralık oldu,	Seni yeşil demire sıkıştıracağım
Ak dağ üzerinden gelmedin mi,	Yiyicilerinle birlikte (git)!
Nehri hızla geçedin mi?	Benim ısırın köpeğim,
Sana derin bir çukur kazıyorum,	Benim tos vuran ineğim,
Acele et, çabuk!	Benim çifte atan aygırım.
Adını ve boyunu söyle!	Adını ve yolu söyle! Defol!

Senin için kesilip oyulmuş tabuta (git).

Senin için kazılmış mezara.

Berberinde aldığın Aldaçı ile (git).

Diğer hâllerde “üzüt” açgözlü, pisboğaz, büyük bir şarap düşkünü varlıktır.

Telelütler büyük grupla şarap içtiklerinde bazı kazanlarda yeterli kalitede şarap olmaz. Bu da kötü hazırlanmış şarap içenlerden kaynaklanır. Bu durumu

Teleütler farklı şekilde açıklarlar ve kazanın içine şarap için “üzüt”ün girdiğini düşünürler.

Teleütlerin şuurunda “üzüt” (ölenin ruhu) aynen ölen kişinin unutulduğu gibi o da unutulur. Bununla da onun zararlı etkisi kaybolur.

Süne

“Süne”, insanın ruhudur.

Ölüm esnasında “süne”, bedenden ayrılır ve gömüye kadar ölen kişinin evinde kalır. “Süne”nin varlığı sayesinde ceset, kendi etrafında olup bitenleri duymaya ve anlamaya devam eder. Bunun temelinde akrabalarının üzüntüleri ve ölen kişi için söyleyecekleri iyi şeyler vardır.

Ölünün arkasından söylenenler şiir formundadır ve *sıgıt* (ağıt) adını alırlar. Daha sonra ölenin ailesini ziyarete gelmiş olan diğer akrabaları tarafından da söylenir. Eğer “sıgıt” söylenmezse, ölen kişi öteki dünyada sağır olur.

Teleütler daha sonra ölü anısına birkaç kez *küni* adı verilen “ölü yemeği” yaparlar: birinci günü, *konogı*; yedisı, *kırığı*; kırkı ve *kalgan ayı*; bir de seneyi devriyesinde. Bu günlerde leziz yemekler hazırlanır; pelmeni adı verilen mantı türü yemek, gözlemeler, et, erişte vd. Ölü yemeğinde bal olmaz. Bal kanatlı bir varlığın ürünüdür ve onun ölüye bir yararı olmaz.

Yemekler yenirken bazen denir ki: *Balam yakşıda yarıktı yürzin*. (Balam, iyi dünyada yaşasın) veya *sünezine yedim bolzın*, (ruhuna/canına değsin!)

Ölünün “süne”sine de leziz yiyecekler ikram ederler. “Süne” için ilk önce kâse içinde pencerenin önüne yiyecekler koyarlar, daha sonra avluya çıkarırlar, tabutu yaptıkları yere koyarlar. Bunu Teleütler ölen kişinin yemek yiyeceği düşüncesiyle ilişkilendirmektedir: *ölgön kijidi azrap yat*; “süne”ye yapılan ikramda şöyle derler:

Yürü bolzoñ upıñ iştiñ (Sen hayattayken payını yedin),

Ölgön bolzoñ süneñ içşiñ. (Ölünce senin sünen yesin).

Dışarıya atılan yemeği orada bağlı olan köpek yemelidir. Kanatlı varlıklara: tavuklara, ördeklere, kazlara ve diğer tür kuşlara gahatmazlar, çünkü onlar uçarlar, “süne” onların arkasından gider ve ona yiyeceğini vermezler. Köpek her zaman evde yaşar ve “süne” ondan çok rahatça yiyeceğini alabilir.

Ölüyü gömdükten sonra “süne” bir süre daha evde yaşar, daha sonra mahkemeye *yargı sayına* gider (hesaba çekilir). Zengin kişinin “süne”si mahkemeye olan yolculuğunu kişinin ölümünden sonra mezarda boğazladıkları ata binerek, fakir kimsenin “süne”si ise yaya olarak gerçekleştirir.

“Süne”nin mahkemeye gidişi kırk yıl sürer. Ona bu yolculuğunda kişinin ölümüne sebep olan ruhun elçileri eşlik ederler. “Süne”ye refakat için gönderilen ruh ölüm esnasında ölenin “yula”sını yiyen *Aldaçı*’dır.

“Süne” kırk yıllık yolculuğunda günahkârların *kıyın yer* (ıstırap çektikleri yerleri) gözlemler. Günahkârların ıstırap çektikleri yerler kamin boy-ruhu Adam’a gidiş yolu üstünde bulunmaktadır: *Ada bistinyuun yer, çın kıyaldu kıyın yer* (Babamızın toplanma yeri, günahkârların ıstırap yeri).

Günahkârların ıstırap çektikleri yerler hakkında ve tabut üstüne *sıgıt* sarın (ağıt) yakılır.

<i>Ayluba yerde ne kıya ede</i>	Bu (aylı) dünyada ne günah,
<i>Agoytimirde çın kıyat ede</i>	Günahın beyaz demirde (ıstırap yeri)
<i>Kündü be yerde nakıyal ede</i>	Bu (güneşli) dünyada ne günah
<i>Kögüm temirde çın kıyal ede</i>	Mavi demirde günahın anlamı var.
<i>Aeluba yerde ne kıyal ede</i>	Dünyada günahın ne anlamı var,
<i>Arbıspakaanda çın kıyal ede</i>	Arbıs-Kan’da günahın anlamı var,
<i>Kündübayärdänakıyal ede</i>	Günahın (güneşli) dünyada ne anlamı var,
<i>Kündüspakaanda çın kıyal ede</i>	Kündüs-Kan’da günahın anlamı var.

Yolculuk tamamlanınca süne ölen insanların ruhlarını yönelttiği Arbıs-Kan’ın bölgesine yerleşir.

<i>Aylu yerde yürügende,</i>	Dünyada (toprakta, yeryüzünde) yaşayarak,
<i>Yüstoguzan yaş yaşgam,</i>	Yüzdoksan yıl yaşadın,
<i>Arbıs-Kanga sabılğanañ ala</i>	Arbıs-Kan’a geldin,
<i>Baza yüstoguzan yıl örtti.</i>	Yüzdoksan yıl daha geçti.

Ruh Yañıs-Som’a giderken gidiş yolunda karşılaştığı ölmüşlerden biri Kam’a böyle söyler.

Ana sütüyle beslenen bebekli öldüğünde onun ruhu günahsız sayılır. Bebeğin ölümünden sonra bebeğin annesi memelerinden süt sağar ve yukarı - Enem-Yayuçı’ya “çaçıp yat” (serpiştirir). Bu hareketle anne bebeğinin ölümü onun iradesiyle olan Enem-Yayuçı’ya itaatini gösterir.

Yel-Salkın

Teleütlerin tasavvuruna göre *kıyaldu kiji* (günahkâr insanlar) öteki dünya hayatında ebedî ıstırap çekecektir.

<i>Çın kıyaldu kündüdi körzöñ,</i>	Günahkâr kişiye bak,
<i>Çakma baçakka,</i>	Asırdan asıra,
<i>Yılğan bayılga,</i>	Yıldan yıla,
<i>Kıynalıpturganuy.</i>	Istırap çekecek.

Ak sağıştu kiji (iyi insan) hava gibi varlığa “yel-salkın” (harfiyen-hafif yel) dönüşecek ve *Ol yer*’de (öteki dünya) Kündüs-Kan’ın dünyasında yaşayacaktır. İyi insanların öteki dünyadaki yaşamları olan *Ol yer*, bu dünyada yaşayan insanların yaşamına benzemektedir. Bu onların cennetidir.

Orada karı koca tekrar birbirleriyle karşılaşır ve dünyada da yaşadıkları gibi normal hayat sürerler: *ulu aştu, maldu bolup* (hayvanları ve ekmekleriyle zengin olurlar). Ancak bu dünyada bir eşle evlenenler, orada tekrar buluşacaklar. İlk evliliğini dul biriyle yapanlar, orada *eşsiz* kalacak, çünkü karısı kendi ilk kocasına ait olacaktır.

Kamlık inancına mensup Teleütlerin dinî şuurları ölmüş kan bağı akrabalarının kamların ve kadın kamların adlarıyla, aynı şekilde kamlık geçmişi olmayan *emegender* ve *enekeler*le de sıkı bağ içindedir. Bu sistemi kendi ataları ile olan ilişkilerinde de değiştirmemişler, bundan dolayı her boy kendi kan bağı atalarını sayarlar.

Atalara saygı duymanın fiziksel ifadesi kanlı ve kansız kurban sunumudur. Hastalık hâlinde kurban sunarak Teleüt atasının ona şu veya bu hastalık şeklinde göstermiş olduğu öfkesinden kurtulmayı arzular. Hastalıktan kurtulan Teleüt bunun atasının merhameti olduğunu açıklar. Ağır mahremane bağımlılık Teleüt’e, kamın atasını kendi evinin, hayvanlarının ve iktisadi faaliyetlerinin *alançıgınuñ sakçızu* (evinin hamisi) olarak kabul etmesini mümkün kılmaktadır.

Teleütlerde genç kamlar da ölmüş atalara, kam ve kadın kamlara bağımlıdırlar. Kamlık inancı kültünün bu kutsal kişiliği kamlık hizmeti için istidadını ruhsal/sinir hastalığı/epilepsi vasıtasıyla atalarından alabilmektedir. Bu yorucu hastalık karşısında sıkça ölümlü sonuçlar olmaktadır; yerlilerde kamlık ayini dışında başka vasıta yoktur. Kamlık ayini epilepsi hastasına hastalığından kurtulabilme imkânı vermektedir. Kamlık yapan kişinin gerçekten de hastalık geçirmediği gözlenmektedir. Kam veya kadın kamın “kamlık kültünün hizmetçisi olmak” gibi ağır bir yükü/rolü neden kabul ettikleri, arzuladıkları sebebini de göstermektedir. Tartışmasız onlar zavallı insanlardır. Kamlık hizmetini bırakarak birçok kam hastalık nöbetinin gelmesinden korkmaktadır onlar bu kütle kolaylıkla bütün bağı koparabilirler.

Emegender ve enekeler, bunlar ihtiyarların (yaşlı erkek ve kadın) ruhlarıdır, Teleütlerde baba ocağının koruyucularıdırlar. Bunlar kamlık inancına mensup Teleüt’ün çok eskiden ölmüş uzak kan bağı olan akrabalarıdırlar.